

ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
на дисертаційне дослідження
СОКОЛЮК ОКСАНИ ВАСИЛІВНИ
ХУДОЖНЄ ЖИТТЯ СУМЩИНИ XVIII – ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ XXI СТ :
ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ
Спеціальність 023 – Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація
Галузь знань 02 – Культура і мистецтво
представлене на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)
Науковий керівник – Алфьорова Зоя Іванівна,
доктор мистецтвознавства, професор

Ступінь актуальності теми дослідження.

Дисертація є комплексним мистецтвознавчим дослідженням загальнонаціональних і регіональних особливостей формування і розвитку різних форм художнього життя в одній з найдавніших частин Слобожанщини, яким є Сумський регіон, починаючи від часів козаччини і до сьогодні. Сьогоднішня спрямованість Української держави на європейський вектор розвитку супроводжується зростанням зацікавленості своїм історичним минулим, своєрідністю культурної спадщини. В такому ракурсі серед різних українських мистецьких центрів викликає науковий інтерес Сумщина з її непересічним художнім життям протягом XVIII – першої чверті XXI ст. в контексті прояву загальнонаціональних і регіональних особливостей на різних історичних етапах, включаючи сьогодення, коли відбуваються карколомні суспільно-політичні потрясіння під час російської агресії проти суверенної Української держави і боротьби українського народу за свою свободу і незалежність. Тим не менш, недостатньо дослідженими залишалися специфіка розвитку сакрального мистецтва на Сумщині протягом доби українського козацького бароко, українського модерну, а також його сучасний стан та необхідність проведення відповідних заходів по збереженню мистецько-культурної спадщини даного регіону; вплив народного мистецтва Сумського краю на формування творчості його видатних представників доби модерну, котрі вимушені були ставати емігрантами за радянських часів та їхня творча діяльність періоду перебування поза межами України; стильові зміни та еволюція техніко-технологічних засобів у художній творчості майстрів Сумщини протягом XVIII – першої чверті XXI ст. на різних етапах національно-визвольного руху в Україні; музейно-виставкова діяльність музейних закладів Сумщини та застосовувані ними форми роботи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Дисертаційне дослідження є частиною планової науково-дослідної роботи кафедри кроскультурних практик Харківської державної академії дизайну і мистецтв по підготовці наукових кадрів вищої кваліфікації та виконувалась у

межах наукової теми «Історико-теоретичні аспекти українського мистецтвознавства доби постмодернізму: універсальне й специфічне» (протокол № 12 від 22.02.2022).

Достовірність та обґрунтованість наукових результатів дисертації базується на аналізі, опрацюванні, систематизації наявних наукових та літературних джерел, що дало можливість сформулювати нові наукові положення та висновки. Структура дисертації є переконливою та побудована в логічній послідовності, об'єкт, предмет, мета та завдання роботи чітко фіксують коло досліджуваних питань. Дисертанткою застосований широкий комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження.

Апробація результатів дисертації здійснювалась у вигляді доповідей на 13-ти всеукраїнських і міжнародних наукових конференціях. Об'єкт, предмет та обрана проблематика дослідження відповідають паспорту спеціальності 023 – образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація.

Отже, поставлене в дисертаційній роботі наукове завдання щодо виявлення загальнонаціональних та регіональних особливостей в художньому житті Сумщини протягом XVIII – першої чверті XXI ст. крізь призму культурно-мистецького розвитку в зазначений період в Україні та світі, повністю виконано.

Достовірність і новизна отриманих результатів.

Дисертаційна робота, отримані висновки, нові теоретичні положення є результатом самостійних досліджень здобувачки, демонструють високий рівень обґрунтованості та об'єктивності. У роботі фахово проаналізовано джерельну базу дослідження, розглянуті праці провідних науковців з обраної проблематики.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, дисертанткою *вперше* систематизовані та проаналізовані фахові літературні та візуальні джерела за заявленою проблематикою та з'ясовано методологічний інструментарій дослідження; розкрито специфіку розвитку сакрального мистецтва на Сумщині протягом доби українського козацького бароко, українського модерну, а також показано його сучасний стан та доведена необхідність проведення відповідних заходів по збереженню мистецько-культурної спадщини даного регіону; виявлено вплив народного мистецтва Сумського регіону на формування творчості його видатних представників доби модерну, котрі вимушені були стати емігрантами за радянських часів та проаналізовано їхню творчу діяльність періоду перебування поза межами України; проведено аналіз стильових змін та еволюції техніко-технологічних засобів у художній творчості майстрів Сумщини протягом XVIII – першої чверті XXI ст. на різних етапах національно-визвольного руху в Україні; і введемо до наукового обігу їхні маловідомі та невідомі твори; проаналізовано музейно-виставкову діяльність музейних закладів Сумщини та застосовувані ними форми роботи, особливо в періоді воєнного стану в Україні у зв'язку з російською агресією з 24 лютого 2022 року й виявлено специфіку запроваджуваних заходів; розкрито особливості проходження інституалізаційних процеси (розвиток мистецької

освіти та формування митецьких об'єднань) як важливої частини художнього життя Сумщини ХХ ст. і з'ясовані сучасні тенденції подальшого розвитку; зроблено альбом ілюстрацій для узагальнення поданого матеріалу щодо загальнонаціональних та регіональних особливостей художнього життя на Сумщині протягом ХVІІІ – першої чверті ХХІ ст. Уточнено і доповнено: передумови виникнення та основні тенденції розвитку художнього життя Сумщини протягом ХVІІІ – першої чверті ХХІ ст. в контексті українського національного руху; парадигму специфіки сумського мистецького осередку в контексті загальноукраїнського і світового мистецького розвитку; класифікацію заходів музейних установ Сумщини під час російської агресії в Україні з 24 лютого 2022 року. Набули подальшого розвитку: дослідження авторської манери сучасних майстрів образотворчого мистецтва Сумщини та низки їхніх творів; аналіз техніко-технологічних особливостей творів представників образотворчого мистецтва Сумщини протягом ХVІІІ – першої чверті ХХІ століть.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлені у трьох наукових публікаціях здобувачки у фахових збірниках категорії Б. Апробація результатів дисертації здійснювалась у вигляді 13 доповідей на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях із публікацією тез.

Отже, викладені в дисертації наукові результати повністю висвітлені у наукових публікаціях здобувачки та відповідають вимогам п.8-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44.

Практичне значення результатів дослідження.

Результати дисертації, зокрема історіографічна частина, а також бібліографія, мають практичне значення для українського мистецтвознавства, так як залучають до актуального мистецтвознавчого дискурсу новітню фахову літератури з проблематики дослідження, репрезентують в академічній царині значний масив творів мистецтва Сумщини. Запропоновані дисертанткою теоретичні узагальнення можуть бути засадничим ґрунтом для розробки навчально-методичних посібників, а систематизований візуально-ілюстративний матеріал – для створення візуальних художніх видань зі мистецтвознавчої проблематики у контексті винесеної у заголовок теми.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам.

За своїм змістом дисертаційна робота здобувачки О.В. Соколюк «Художнє життя Сумщини ХVІІІ – першої чверті ХХІ ст. : загальнонаціональні та регіональні особливості» повністю відповідає Стандарту вищої освіти зі спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» та напрямам досліджень відповідної освітньо-наукової програми.

Дисертаційне дослідження О. Соколюк є самостійною науковою працею, яка виконана з дотриманням принципів академічної доброчесності. Дана дисертація не містить елементів фабрикації, компіляції, плагіату та запозичень. Використані в роботі ідеї, результати та положення інших авторів мають належні посилання на відповідне джерело.

Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, переліку використаних джерел і додатків (альбому ілюстрацій, списку ілюстрацій, списку публікацій й апробацій матеріалів дисертації).

У *вступі* обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт і предмет дослідження, мету та наукові завдання, теоретичні засади дисертації та джерельну базу, окреслено методологію розвідки, з'ясовано теоретичне та практичне значення результатів, показано апробацію основних положень дисертації.

У *першому розділі* викладено результати аналізу історіографії фахової літератури, наведено джерельну базу та обґрунтовано методи дослідження. Аналіз історіографії показав, що у сучасному мистецтвознавстві тема художнього життя Сумщини XVIII – першої чверті ХХІ ст. у контексті загальноукраїнських та регіональних особливостей розвитку ще не вивчалась і порушувалась лише фрагментарно в публікаціях, присвячених українському мистецтву взагалі. Розкрито, що в існуючих публікаціях науковців не приділяється достатньої уваги своєрідності розвитку сакрального і традиційного народного мистецтва Сумщини, видатним вихідцям з цієї частини Слобожанщини та інституалізації тамтешнього художнього життя, а також еволюції техніко-технологічних особливостей в мистецтві цього регіону. На підставі аналізу значної кількості літературних і візуальних джерел, використаних авторами, встановлено, що в їхніх публікаціях недооцінена тяглість модерністської традиції в творчості майстрів Сумщини досліджуваного періоду, а також недостатньо розкрита тема війни в творчості мистців Сумщини після російського нападу на незалежну Українську державу 24 лютого 2022 року.

У *другому розділі* за допомогою введення до наукового обігу низки нових архівних документів та їхнього аналізу виявлено нові імена майстрів, які працювали на теренах Сумського регіону за доби українського козацького бароко та представлені нові мистецькі твори. Проведено періодизацію будівництва Охтирського Покровського собору на Сумщині. Наголошено на необхідності створення єдиної системи державного управління охороною культурних пам'яток, що особливо актуально за сучасних умов – під час російської агресії проти України, коли нападники нещадно нищать об'єкти нашої культурної спадщини. Шляхом систематизації окремих даних про творчість визначного слобожанського майстра сакрального і світського живопису Івана Святенка, який працював у Харкові й Лебедині, розроблено хронологію його мистецької діяльності, виявлено і введено до наукового обігу низку невідомих художніх творів цього непересічного майстра, проведено їхній стилістичний аналіз в контексті особливостей розвитку стилю модерн в

українському мистецтві. До наукового обігу введено світлину з архіву Харківського художнього музею, на якій представлений І.Святенко. На основі введення нових архівних даних з Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва в Києві визначені дати вступу І.Святенка до угруповання Товариства харківських художників, розширено список його творів, експонованих на виставках цієї творчої асоціації.

У *третьому розділі* розкрито, що переїзд в юнацькому віці народженого в с.Ворожба на Сумщині, де стійко дотримувались традицій українського козацького бароко як в народній архітектурі, так і в різних формах мистецтва, в губернський центр, яким був Харків, а далі практичне оволодіння професією зодчого в архітектурних бюро спочатку братів Сергія та Олександра Загоскіних, а далі Олексія Бекетова стали тим фундаментом, завдяки якому Василь Кричевський став переможцем в конкурсі на проєкт будівлі Полтавського губернського земства і засновником стилю українського модерну. Проведено художньо-стилістичний аналіз низки творів із спадщини мистця-універсала Василя Кричевського. Проаналізовано творчість ще одного вихідця із Сумщини, корифея стилю українського модерну в українському мистецтві – Сергія Тимошенка. Виявлено та охарактеризовано його архітектурні твори в стилі українського модерну. Розкрито діяльність одного з провідних українських мистецтвознавців ХХ ст. із м. Лебедин на Сумщині – Стефана Таранушенка, репресованого за сталінських часів у 1933 році, який лише через 20 років отримав дозвіл від владних радянських структур повернутись в Україну, але залишався позбавленим наукового ступеня доктора мистецтвознавства і професорського звання. Показано особливу роль Таранушенка в становленні і розвитку пам'яткоохоронної справи в українській художній культурі, створенні теоретичного і фактографічного фундаменту для наукової історії української архітектури. Розкрито його наукову діяльність по вивченню творчості українських мистців ХІХ – ХХ ст. та підкреслено значення для сучасного українського мистецтвознавства його особистого архіву в Інституті рукопису Національної бібліотеки України ім. В.Вернадського в Києві.

У *четвертому розділі* розкрито діяльність художніх і краєзнавчих музеїв Сумщини. Особливу увагу приділено музейній роботі в Сумському регіоні під час російської агресії в Україні. Акцентовано на різноманітних формах музейної діяльності в Сумському обласному художньому музеї ім. Никанора Онацького, що явно випереджає абсолютну більшість музейних установ в інших регіональних центрах України, а також в Лебединському міському художньому музеї ім. Б.К. Руднева. Охарактеризовані виставки в музеях Сумщини з особливою увагою до тих, що проводяться під час російсько-української війни. Виявлені учасники цих виставок та проаналізовані їхні твори, що експонувались. Проведено аналіз становлення і розвитку художньої освіти на Сумщині з точки зору наявності необхідних ланок для формування системи у цій сфері інституалізації. Розглянуто діяльність мистецьких об'єднань Сумщини, як важливої частини художнього життя цього

українського регіону. Показано, що їхнє формування тут розпочалося значно пізніше у порівнянні з такими крупними мистецькими центрами в Україні, якими є Київ, Харків, Львів та Одеса, і на сьогодні на Сумщині цей процес ще продовжується. Показана діяльність Сумської обласної організації НСХУ та Сумського обласного осередку спілки майстрів народного мистецтва України. Виявлено роль останнього у відродженні, збереженні і розвитку різноманітних форм традиційної народної творчості Сумського регіону.

Висновки дисертаційного дослідження логічно структуровані, послідовно представляють отримані результати та відповідають окресленим науковим завданням.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи актуальність, новизну і змістове наповнення дослідження, насиченість тексту фактологічним матеріалом, варто відзначити цілісність роботи, що не дає підстав для суттєвих зауважень. Зупинимося на окремих дискусійних моментах і рекомендаціях:

1. У своєму дисертаційному дослідженні, розглядаючи виставкову роботу музеїв на Сумщині як фрагмент художнього життя, авторка справедливо зупиняється на аналізі сучасного живопису регіону, але передусім станкового, дещо торкається і монументального. Але повз її увагу пройшов муралізм, досить актуальний сьогодні. Що у Сумах відсутні мурали чи як?
2. В дисертації справедливо відзначається як особливість розвитку художнього життя на Сумщині, що виявляється у зв'язках художньої культури краю, з одного боку, із Сіверщиною, а з іншого – із Слобожанщиною, з якими межує Сумський регіон. Дисертантка посилається на книгу Анатолія Адруга «Мистецтво Чернігівщини другої половини XVII – початку XVIII ст.», що нещодавно побачила світ. Але це період доби українського козацького бароко. А як далі? Наприклад, за доби модерну або зараз під час воєнного стану в Україні? Ці зв'язки перервалися чи як?
3. Відзначивши, що по збереженості пам'яток дерев'яного і кам'яного зодчества Сумщина поступається хіба що Західній Україні, яка не зазнала такої страшної руйнації сакральної архітектури за сталінських часів, дисертантка разом з тим чомусь обходить дисертацію Андрія Нестеренка «Настінні розписи XVII – XVIII ст. в дерев'яних церквах Закарпаття: проблема збереження національної спадщини», захищену в 2025 р. У всякому разі вона відсутня у списку літературних джерел. Чому?
4. Серед побажань хотілось би висловити надію, що в подальших пошуках авторці все-таки вдасться знайти відомості про визначного майстра сакрального живопису Слобожанщини Івана Святенка, творча діяльність якого пов'язана не лише із Харковом, але і з м. Лебедином на Сумщині. Він явно мав академічну освіту, судячи по його творчості. Але, де навчався, питання поки що залишається відкритим.

Але в цілому висловленні дискусійні міркування та зауваження жодним

чином не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційної роботи.

Висновок про відповідність дисертації вимогам Порядку присудження наукових ступенів.

Вважаю, що дисертаційне дослідження здобувачки ступеня доктора філософії О.В. Соколюк «Художнє життя Сумщини XVIII – першої чверті XXI ст.: загальнонаціональні та регіональні особливості», виконане на високому рівні із дотриманням принципів академічної доброчесності. Робота є повноцінним самостійним і завершеним науковим дослідженням, у якому отримані науково обґрунтовані результати. Дисертаційна робота повністю відповідає науковому профілю спеціальності 023 – «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 26 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненням від 19.05.2023 № 502) і Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 року №44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 341 від 21.03.2022).

На підставі вищезазначеного, за висновком опонента здобувачка О.В. Соколюк заслуговує на присудження наукового ступеня Доктора філософії за спеціальністю 023 – Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація.

Офіційний опонент:

кандидат мистецтвознавства,
доцент,
завідувач відділу
аспірантури і докторантури,
доцент кафедри
історії і теорії мистецтва
Львівської національної
академії мистецтв

Бабунич

Юлія БАБУНИЧ

«29» червня 2026 року

